ਅਮਰਜੀਤ ਚੰਦਨ ਦੀ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਪੈਂਤੀ-35

ਆਦਿਕਾ

ਅਕਬਰ ਅਲਾਹਾਬਾਦੀ ਦਾ ਸ਼ਿ'ਅਰ ਹੈ:

ਰਕੀਬੋਂ ਨੇ ਰਪਟ ਜਾ ਕਰ ਲਿਖਾਈ ਹੈ ਯਿਹ ਥਾਨੇ ਮੇਂ,
ਕਿ ਅਕਬਰ ਨਾਮ ਅੱਲ੍ਹਾ ਕਾ ਹੈ ਲੇਤਾ ਇਸ ਜ਼ਮਾਨੇ ਮੇਂ।

ਅਮਰਜੀਤ ਚੰਦਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰਲੇ ਕਵੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈ, ਜੋ ਅੱਜ ਵੀ ਕਰਤਾਰ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਦਾ ਕਾਵਿ ਸਿਰਜਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ
ਜ਼ਰੂਰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, "ਕੋਈ ਹਰਿਆ ਬੂਟ ਰਹਿਓ ਰੀ।" ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਪਾਸ ਕੋਈ ਇਕ ਵੀ ਐਸਾ
ਸ਼ਾਹਕਾਰ ਹੈ, ਜੋ ਵਿਸ਼ਵ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਸਰਬੋਤਮ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਹੈ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ।

ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸ੍ਰੋਤ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਪਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਧਰਮ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੋਣਾ ਅਪਣਾ ਧਰਮ ਮਿਥ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਅਦੁੱਤੀ ਸ੍ਰੋਤ ਤੋਂ ਕੇਵਲ ਆਪ ਹੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੋਏ, ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦਾ ਸਿਰਤੋੜ ਜਤਨ ਕਰਦੇ ਆਏ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਸਪਸ਼ਟ ਸੰਕੇਤ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਅਨੁਯਾਈਆਂ ਵੱਲ ਹੈ, ਜਿਹੜੇ ਗਿਣੀ-ਮਿਥੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਰਚ ਕੇ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਕਾਵਿ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਗਏ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਹਿੱਤ ਦੀਆਂ ਅਧਿਐਨ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਖ਼ਾਰਿਜ ਕਰਨ ਦਾ ਜਮ ਕੇ ਜਤਨ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਨਾਲ਼ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਵੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਕਾਵਿ ਸਿਰਜਦੇ ਹਨ, ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਵੀ ਜਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹੇ। ਖੇਵਲ "ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਸਾਹਿੱਤ" ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਨ ਸਾਹਿੱਤ ਸੀ। ਕਦੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਬੜਾ ਬੋਲ-ਬਾਲਾ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਕਈ ਚੰਗੇ-ਚੰਗੇ ਕਵੀ ਤੇ ਲੇਖਕ ਇਸ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਅਪਣੀ ਮੌਲਿਕਤਾ ਗੁਆ ਕੇ "ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ" ਹੋ ਗਏ। ਕੁਝ ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਕਿ "ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦ" ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਤੀ ਘੱਟ ਤੇ ਵਾਦ ਵਧੇਰੇ ਹੈ, ਪਰ ਕੁਝ ਕੁ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਕਾਫੀ ਚਿਰ ਖੱਬੇ-ਪੱਖੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਤੋਂ ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਗਏ। ਅਮਰਜੀਤ ਚੰਦਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਮੁਹਰੀ ਕਵੀ ਹੈ।

ਹੱਥਲੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਅਪਣੀਆਂ ਪੈਂਤੀ ਐਸੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਕਲਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਅਧਿਆਤਮਕ ਰਸ ਨਾਲ਼
ਲਬਰੇਜ਼ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦਾ ਆਰੰਭ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤਰਾਂ ਨਾਲ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ :

ਸੂਰਜ ਦਾ ਦੀਵਾ ਬਲੇ, ਹੱਥ ਵਿਚ ਗਗਨ ਦਾ ਥਾਲ
ਨਾਨਕ ਸ਼ਾਇਰ ਏਵ ਕਰਤ ਹੈ ਆਰਤੀ ਸ਼੍ਰੀ ਅਕਾਲ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤਰਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਪੰਗਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਸਪਸ਼ਟ ਜਾਪਦਾ ਹੈ:

ਨਾਨਕੁ ਸ਼ਾਇਰੁ ਏਵ ਕਹਤੁ ਹੈ ਸਚੇ ਪਰਵਦਗਾਰ (ਧਨਾਸਰੀ ਮ ੧, ਪੰਨਾ ੬੬੦)

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਹੀ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਰ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ, ਅਮਰਜੀਤ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਰ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪਛਾਣਦਾ ਤੇ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਜੋ ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਸੁੱਝਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਰਤੀ:

ਗਗਨ ਮੈ ਥਾਲੁ ਰਵਿ ਚੰਦੁ ਦੀਪਕ ਬਨੇ ਤਾਰਿਕਾ ਮੰਡਲ ਜਨਕ ਮੋਤੀ। (ਸੋਹਿਲਾ, ਮ ੧, ਪੰਨਾ ੧੩)

ਜੇ ਕਹੀਏ ਕਿ ਏਹਾ ਇਸ ਪੁਸਤਿਕਾ ਦੀ ਰੂਹ ਹੈ, ਤਾਂ ਗ਼ਲਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਤਦੇ ਤਾਂ ਜਦ ਉਹ ਆਪ ਆਰਤੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ :

ਆਰਤੀ ਉਤਾਰੋ ਸੁਰ ਨਾਦਬਿੰਦ ਦੀ
ਗਾ ਕੇ ਉਚਾਰੋ ਕੁਨ ਕੁਨ ਕੁਨ
ਸਾਹਮਣੇ ਨਿਹਾਰੋ ਹੁਣ ਹੁਣ ਹੁਣ

ਤੇ ਫਿਰ ਇਸ ਆਰਤੀ ਦਾ ਅੰਤ ਇਉਂ ਕਰਦਾ ਹੈ:

ਨਾਨਕ ਲਿਖਾਰੀ ਦੀ ਉਤਾਰੋ ਆਰਤੀ।

ਇਸੇ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਨਾਲ਼ ਉਹ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦਿਆਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ :

ਜੋੜੀ ਖ਼ੂਬ ਸੁਹਾਵੇ ਬਾਬਾ ਤੇ ਮਰਦਾਨਾ
ਏਕ ਰਬਾਬ ਬਜਾਵੈ ਦੂਜਾ ਅਨਹਦ ਬਾਜਾ

ਇਸੇ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰਖਦਿਆਂ ਉਹ ਰੋਮ ਵਿਚ ਕੀਟਸ ਦੀ ਕਬਰ ਵੇਖ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ :

ਓਨਾ ਚਿਰ ਪਾਣੀ ਉੱਤੇ, ਕਾਗ਼ਜ਼ ਉੱਤੇ
ਲਿਖਿਆ ਰਹਿਣਾ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ
ਪੜ੍ਹਨ ਪਰਿੰਦੇ
ਬੱਦਲਾਂ ਦੀ ਉੜਦੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਛਾਂ
ਉਸ ਤੋਂ ਗੂਹੜਾ
ਮਿੱਟੀ ਉੱਤੇ ਪਾਣੀ ਉੱਤੇ ਪਿੰਡੇ ਉੱਤੇ
ਉਂਗਲ ਲਿਖਦੀ ਯਾਰ ਸੱਜਣ ਦਾ ਨਾਂ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਅਪਣੀ ਆਸਤਿਕਤਾ ਨੂੰ ਨਿਰੂਪਣ ਦੇ ਜਤਨਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਸੰਕੋਚ ਜਾਂ ਲੁਕਾ ਨਹੀਂ
ਕਰਦਾ। ਉਹ ਰੱਬ ਨੂੰ ਕਈ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ਼ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ - ਕੇਵਲ ਏਕਮਕਾਰ ਨਾਲ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਕਿਤੇ ਉਸ ਨੂੰ "ਅੱਲਾ ਮੀਆਂ" ਆਖਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿਤੇ "ਯਹੋਵਾਹ", ਪਰ ਹਰ ਹਾਲ ਉਸ ਦੇ ਲਈ:

ਸਦਾ ਸਲਾਮਤ ਰੂਪ ਸਿਰਜਦੇ ਹੱਥ
ਸਦਾ ਸਲਾਮਤ ਅਣਕਥਿਆ ਜੋ ਕੱਥ

ਇਸ "ਸਦਾ ਸਲਾਮਤ ਗੁਣਾਂ" ਦੀ ਸੰਥਿਆ ਦਿੰਦੀ ਪੋਥੀ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਪਿਆਰੀ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ:

ਪੋਥੀ ਰੱਬ ਦੀ ਦੇਹੀ
ਧੰਨੁ ਸੁ ਅੱਖਰ ਸ਼ਬਦ ਧੰਨੁ
ਧੰਨੁ ਕਾਤਬ ਧੰਨੁ ਲਿਖਾਰੀ
ਜਿਸ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ

ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਵਾਸਤੇ ਵੀ "ਕਲਮ" ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦਰਕਾਰ ਹੋਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਕਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਪ੍ਰਸਾਦ ਲਈ ਨਤਮਸਤਕ ਹੋਂਦਾ ਹੈ:

ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਮੈਂ ਖੜ੍ਹਾ ਮਨ ਵਿਚ ਲੈ ਫ਼ਰਿਆਦ
ਕਦ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਮਿਲੇਗਾ ਕਲਮ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਦ
ਕੌਲ ਨਿਭਾਵਾਂ ਕਲਮ ਦਾ, ਮਨ ਵਿਚ ਬਲਦੀ ਸਾਂਗ
ਇਸ ਕਲਮ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਹੈ, ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਨਾ ਤਾਂਘ

ਰੱਬ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਗਰੋਂ ਉਹ ਮਾਂ ਵਲ ਧਿਆਨ ਮੋੜਦਾ ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, "ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਕਿ ਲੋਕ ਕਿਤੇ ਮੈਨੂੰ ਭੁੱਲ ਨ
ਜਾਵਣ, ਰੱਬ ਨੇ ਮਾਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ।" ਇਸ ਨਾਤੇ ਮਾਂ ਨਿੱਕਾ ਰੱਬ ਹੋਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਰੱਬ ਵਰਗੇ ਆਦਰ ਦੀ ਹੱਕਦਾਰ ਵੀ। ਕਵੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਮਾਂ ਨੂੰ ਚਿਤਵਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ:

ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਪੁਤ ਦੀ ਸੁਖ ਸੁਖ ਰਹੀ
ਇਹ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋਈ ਔਰਤ ਦੀ ਭੁੱਖ ਹੈ

ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਮਾਂ ਅਪਣੀ 'ਤੇ ਉਤਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ:

ਇਹ ਮਾਂ ਔਰਤ ਦੀ ਆਵਾਜ਼
ਜ਼ਿਦੀ ਉਂਗਲ ਫੜੀ ਮੈਂ ਤੁਰ ਰਿਹਾਂ

ਫਿਰ ਜੋੜਿਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਹੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕਵੀ ਅਪਣੀ ਕਲਪਨਾ ਰਾਹੀਂ ਰੱਬ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਤੋਂ ਲੈ ਇਸ ਮਾਂ ਤਕ ਦੀ ਰੋਚਕ ਮਿਥ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਇਉਂ ਕਰਦਾ ਹੈ:

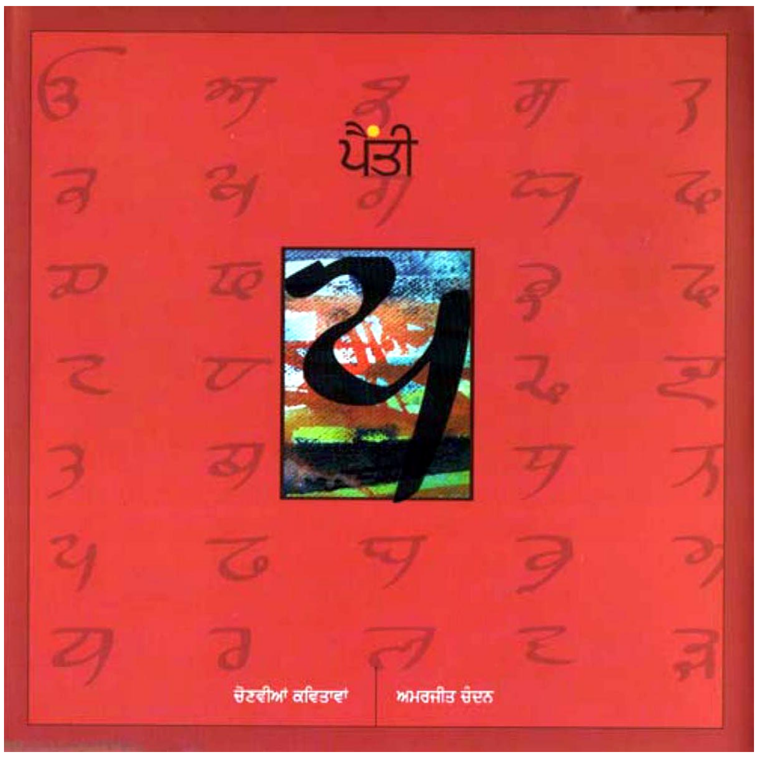

ਮਨੁੱਖ ਬਣਾਵਣ ਲਗਿਆਂ
ਰੱਬ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪੈਰ ਬਣਾਏ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੱਲਣ ਦਾ ਵਰ ਦਿੱਤਾ
ਬੰਦੇ ਨੇ ਫਿਰ ਪੈਰਾਂ ਵਾਸਤੇ ਘਰ ਬਣਾਇਆ
ਜੁਗੜੇ ਲਾ ਕੇ
ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੇ ਚੰਮ ਅਪਣਾ ਲੇਖੇ ਲਾਇਆ
ਅੱਜ ਉਹ ਪੈਰ ਵੱਡੇ ਘਰ ਉਹਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਮਨਾਵਣ ਆਏ
ਬਾਹਰ ਅਸ਼ਟਾਂਗ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰੇਸਣ ਜੁੱਤੀਆਂ
ਜੁੜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ, ਉਹ ਵੀ ਸ਼ੁਕਰ ਮਨਾਵਣ
.....
ਮਾਂ ਚੁੰਨੀ ਦੇ ਪੱਲੇ ਨਾਲ਼
ਸੰਗਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਜੁੱਤੀਆਂ ਉੱਤੋਂ ਰਾਹਵਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਝਾੜਦੀ
ਨਾਲ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੱਲੀਂ ਲੱਗੀ
ਉਹ ਮਾਂ ਦਾ ਕੀਤਾ ਰੱਬ ਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਦੀਆਂ

ਫਿਰ ਜਦ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ:

ਬਾਬੇ ਦੀ ਬਾਣੀ
ਮੇਰੇ ਨਿੱਕੜੇ ਦੀ ਲੋਰੀ ਹੈ

ਫਿਰ ਉਸੇ ਮਾਂ ਦੇ ਚੇਤੇ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਬਿੰਬ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਾਂ ਹੀ ਸਭ ਨੂੰ ਪਾਲ਼ਦੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਹ ਸੁਆਰਦੀ ਹੈ। ਕਵੀ ਨੂੰ ਵੀ ਲਗਦਾ ਹੈ:

ਮਾਂ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਦੁੱਧ ਚੁੰਘਾਵੇ
ਉਹਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਦੀ ਸੋਚੇ -
ਸੁੱਖ ਨਾਲ਼ ਵਾਹਵਾ ਲੰਮੇ ਹੋ ਗਏ ਕੇਸ
ਹੁਣ ਦੁੱਧ ਛੁਡਾ ਦੇਣਾ ਹੈ

ਇਥੇ ਕੇਸਾਂ ਤੇ ਪੱਗ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

ਪੁੱਤ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪੱਗ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੈ
ਜਿਵੇਂ ਸੀ ਪਿਉ ਦੇ ਪਿਉ ਨੇ ਬੰਨ੍ਹੀ
ਉਹ ਅਪਣੇ ਪਿਤਰਾਂ ਨੂੰ ਚੇਤੇ ਕਰਦਾ
ਦਿਲ ਵਿਚ ਪੱਗ ਸਦਾ ਸਿਰ ਬੱਝੀ ਰਹਿਣ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ

ਪਰ ਅੱਜ ਕੇਸਾਂ ਖ਼ਾਤਰ ਜਾਨ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਨਾਸਤਿਕਤਾ ਖ਼ਾਤਰ ਜਾਂ ਕੇਵਲ ਨੌਕਰੀ ਖ਼ਾਤਰ ਹੀ ਕੇਸ ਦੇ ਦੇਣ ਵਾਲ਼ਿਆਂ ਦੀ ਢਾਣੀ ਵੀ ਜੰਮ ਪਈ ਹੈ। ਤਦੇ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ:

ਪਰ ਕਿਸ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰ ਸੀ
ਇਕ ਦਿਨ ਅਣਹੋਣੀ ਹੋਣੀ
ਕਿਸੇ ਦਾ ਪੁੱਤ
ਭਰਾ ਕਿਸੇ ਦਾ
ਕਿਸੇ ਦਾ ਸਿੱਖ
ਰੱਬ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲ਼ਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਰਲ਼ ਜਾਵੇਗਾ
...ਅਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਅਪਣੀ ਪੱਗ ਲਾਹਵੇਗਾ
ਉਹਦਾ ਸਿਰ ਆਰਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਨਹੀਂ
ਕੈਂਚੀ ਨਾਲ਼ ਕੱਟਿਆ ਜਾਵੇਗਾ
ਕੈਂਚੀ ਵਿੱਚੋਂ ਚਿੱਟੇ ਕੋਰੇ ਕੱਪੜੇ ਨੂੰ ਪਾੜਨ ਵਰਗੀ ਵਾਜ ਨਿਕਲੇਗੀ
ਕੇਸ, ਕਤਲ ਹੋਏ ਇਨਸਾਨਾਂ ਵਾਕੂੰ
ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਡਿੱਗਣਗੇ
..ਫਿਰ ਉਸ ਅਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਝਾਕ ਨਹੀਂ ਸਕਣਾ

ਕਵੀ ਨੂੰ ਕੀਰਤਨ ਵੀ ਮੋਹੰਦਾ ਹੈ, ਕੀਰਤਨੀਆ ਵੀ। ਉਸਨੂੰ ਲਗਦਾ ਹੈ:

ਸੁਰ ਵਿਚ ਸੋਚਣਾ ਹੀ ਗਾਉਣਾ ਹੈ
ਸੁਰ ਵਿਚ ਤੱਕਣਾ ਹੀ ਗਾਉਣਾ ਹੈ
ਸੁਰ ਵਿਚ ਛੂਹਣਾ ਵੀ ਗਾਉਣਾ ਹੈ
ਸੁਰ ਵਿਚ ਚੱਖਣਾ ਵੀ ਗਾਉਣਾ ਹੈ

ਰਾਂਝੇ ਦੀ ਵੰਝਲੀ ਤੇ ਕਾਨ੍ਹੇ ਦੀ ਬੰਸਰੀ ਇੱਕੋ ਵੇਲੇ ਅਪਣੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਦਾ ਜਾਦੂ ਉਸ ਪਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ :

ਕਵਣ ਸੁ ਰਾਂਝਾ ਕੌਣ ਕਨ੍ਹੱਈਆ
ਸੁੱਚੀ ਕਾਇਆ ਅੰਦਰ ਸਾਹ ਭਰਦਾ ਹੈ
ਬੁੱਲ੍ਹ-ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਛੁਹ ਸੁਰਾਂ ਕੰਬਾਉਂਦੀ

ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲ਼ੀਆਂ ਆਤਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ :

ਭਲੋ ਭਲੋ ਰੇ ਕੀਰਤਨੀਆ
ਆਨੰਦ ਆਨੰਦ ਆਨੰਦ
ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ ਵਾਹੁ
ਸਾਜਨ ਪ੍ਰੇਮ ਸੰਦੇਸਰਾ
ਸੰਗਤ ਬੋਲ ਸੁਣਾਵੋ
ਪਰ ਸੋਚਦਾ ਹੈ:
ਸਭ ਖਿਰ ਜਾਣਾ ਮੈਂ ਨਾ ਹੋਣਾ
ਥਿਰ ਰਹਿਣਾ ਇਹ ਨਾਦ-ਸ਼ਬਦ ਅਨੋਖਾ

ਕਵੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਗੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ; ਉਸ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਦੀ, ਉਸ ਦੀ ਲਿਖਤ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ:

ਕਿਤਾਬ ਬੋਲਦੀ ਹੈ
ਪੈਂਤੀ ਦਾ ਅੱਖਰ ਅੱਖਰ ਬੋਲਦਾ ਹੈ
ਤੇ ਤਿਰਵੰਝਵਾਂ ਵੀ (ਇਥੇ ਸੰਕੇਤ ਬਾਵਨ ਅੱਖਰੀ ਵੱਲ ਹੈ)

ਅਮਰਜੀਤ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਕੌਸ਼ਲ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਵੀ :

ਙੰਙਾਂ ਞੰਞਾਂ
ਹਸਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਪੈਂਤੀਪੁਰ ਵਿਚ
ਸੰਙਦੇ, ਚੁਪ-ਚੁਪੀਤੇ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰਦੇ
ਸਭ ਕੁਝ ਸੁਣਦੇ

ਉਹ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਅਰਥ ਉਘਾੜਨ ਦੀਆਂ ਵਿਓਂਤਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਜਾਣੂ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਬੜੇ ਢੁੱਕਵੇਂ ਬੋਲ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਥੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਗੀਗੜਾ, ਧਰੇਜੜਾ, ਅੱਯਾਲ, ਕਲਯਾਣੀ, ਬਗੜ-ਮੁੰਜ, ਪਰੀਆਂ-ਪਰੇਸ਼ਟੇ, ਕੁੰਢੇ ਸਿੰਙ, ਹੁੱਬਿਆ, ਈਤੜੀਏ ਤਵੀਤੜੀਏ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ। ਕਈ ਬੋਲ ਘੜ ਵੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ "ਪੈਂਤੀਪੁਰ", "ਪੰਚਮੁਖੀ ਕੰਚਮੁਖੀ", "ਮੌਨਮੁਖੀ ਯੌਨਮੁਖੀ" ਆਦਿ।

ਬੋਲ ਉਸ ਦਾ ਸਾਥ ਵੀ ਖ਼ੂਬ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ:

ਬਾਣੀ ਪਹਿਰਿਆ ਅੱਖਰ ਬਾਣਾ
ਅਰਥ ਪਰ੍ਹਾਂ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਪਿਆ ਹੈ
ਅੱਖਰ ਜਿਉਂ ਡਿਓੜ੍ਹੀ ਹਰਿਮੰਦਿਰ ਦੀ

ਵਾਕਈ, ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਅਰਥ ਨਹੀਂ ਹੋਂਦੇ। ਅਰਥ ਤਾਂ ਹਰਿਮੰਦਿਰ ਵਿਚ ਹਨ, ਅੱਖਰ ਤਾਂ ਉਥੇ ਦੀ ਡਿਓੜ੍ਹੀ ਵਾਕਰ ਹਨ, ਅਰਥ ਤੋਂ ਫ਼ਾਸਲੇ 'ਤੇ। ਕਵੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਅਰਥ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀ ਹੋਂਦੇ। ਤਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ:

ਸ਼ਬਦ ਆਲ੍ਹਣਾ
ਅਰਥ ਹੈ ਮੁਕਤਾ ਵਿਚ ਅਸਮਾਨੀਂ ਉਡਦਾ

ਅੱਖਰਾਂ ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸੀਮਾ ਹੀ ਉਹ ਖ਼ੂਬ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, ਅਪਣੀ ਸੀਮਾ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਸਚੇਤ ਹੈ। ਤਦੇ ਤਾਂ ਇਕਬਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ

ਕਾਗਤ ਮਿੱਟੀ, ਕੰਬਦੀ ਉਂਗਲ, ਅੱਖਰ ਏਕਮਕਾਰ।
ਲਿਖਾਂ, ਭੁੱਲਾਂ, ਮੁੜ ਲਿਖਾਂ, ਜਨਮ ਲਵਾਂ ਕਈ ਵਾਰ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ਼ ਮੈਂ ਅਮਰਜੀਤ ਚੰਦਨ ਦੀ ਇਸ ਪੁਸਤਿਕਾ ਦਾ ਖ਼ੈਰ ਮਕਦਮ ਕਰਨ ਦੀ ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ।

ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇਕੀ

Paintee. 35 Selected poems. Amarjit Chandan, Pages 96. Plus Audio CD in the poet's voice. Anâd Foundation. New Delhi. 2010, Collector's item. Designed by Gurvinder Singh, Dimensions: 124 x 124 mm. Pages 96. Rs 1500/-, anad@anad.in www.anadfoundation.com

ਹਰਿਆਣਾ 'ਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਜੋਂ ਲਾਗੂ

ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ/ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਟਾਈਮਜ਼ ਬਿਊਰੋ, ਹਰਿਆਣਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਦੂਜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਜੋਂ ਲਾਗੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਬਤ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਵਿਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤਾਂ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਤੇ ਹੁਣ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਪਰੋਕਤ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਦਿਆਂ ਹਰਿਆਣਾ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੁੱਡਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਰਿਆਣਾ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਪ੍ਰੈੱਸ ਕਲੱਬ ਵਿਚ 'ਮੀਟ ਦਾ ਪ੍ਰੈੱਸ' ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿੰਦਿਆਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੁੱਡਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਨਤਾ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਲਈ ਕਦਮ ਉਠਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਗੁਆਂਢੀ ਪਹਾੜੀ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਦਯੋਗਿਕ ਪੈਕੇਜ ਕਾਰਣ ਹਰਿਆਣਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹੋਏ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆ ਸ੍ਰੀ ਹੁੱਡਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਬਾਬਤ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਨੇ ਵੀ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖ ਕੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਇਸ ਨੀਤੀ ਨਾਲ ਹਰਿਆਣਾ ਦਾ ਉਦਯੋਗ ਹਿਜਰਤ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਹਰਿਆਣਾ ਦਾ ਕਾਫੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਨਾ ਵਧਾਵੇ।